

Communicatiewetenschap en tekstanalyse

Renkema, Jan

Published in:
Tijdschrift voor taal- en tekstwetenschap

Publication date:
1985

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Renkema, J. (1985). Communicatiewetenschap en tekstanalyse. Tijdschrift voor taal- en tekstwetenschap, 5, 359-362.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Communicatiewetenschap en Tekstanalyse

Jan Renkema

Samenvatting

Het is verheugend dat een tekstwetenschappelijk onderzoek naar gekleurde berichtgeving aanvulling en nuancering krijgt uit de hoek van de communicatiewetenschap. Zo wordt zeer concreet inhoud gegeven aan het woord 'interdisciplinair' in de ondertitel van dit tijdschrift. In mijn bijdrage aan de discussie begin ik met een belangrijk punt van overeenkomst. Daarna noem ik de mijns inziens belangrijkste verschillen tussen de benadering van Scholten en mijn experiment. Tot slot volgen enkele kanttekeningen bij de analyse met behulp van de vertekeningcoëfficiënt.

Het punt van overeenkomst

Scholten stelt dat de vraag, hoe tekstelementen kunnen worden verklaard uit de ideologische bepaaldheid van de schrijver of spreker, op zijn minst prematuur is. Met nadruk zij erop gewezen dat ik dit probleem introduceer vanuit een tekstwetenschappelijke achtergrond, waarin de relatie tussen taal en ideologie een belangrijke rol speelt in onderzoek naar gekleurde berichtgeving. Echter, uit mijn experiment blijkt dat kleuring kan optreden 'die haaks staat op een ideologisch getinte opvatting'. Ook concludeer ik: 'Een ideologie kan leiden tot verschillende visies, en verschillende visies kunnen leiden tot eenzelfde kleuring.' Dit betekent overigens niet dat de vraagstelling prematuur is, maar dat het probleem ingewikkelder is dan in tekstwetenschappelijke literatuur wel wordt gesuggereerd. Wanneer Scholten dit laatste bedoelt, dan wordt hij door mijn onderzoek in zijn mening bevestigd.

Drie verschillen

1. Het onderzoek in Scholten (1982) en Renkema (1984) kan niet zonder meer met elkaar vergeleken worden. In termen van Gans (1980) gaat het bij mij om één experiment in het kader van 'journalist georiënteerde theorieën'. Het onderzoek van Scholten dat – het zij hier benadrukt – veel grootschaliger is, moet geplaatst worden binnen de 'nieuws waarde georiënteerde theorieën'. Dit verschil in onderzoekskader houdt onder andere in, dat in mijn onderzoek het

accent is gelegd op de relatie tussen individuele kenmerken van journalisten (via 'visie' op het nieuwsfeit) en kenmerken van de tekst. Hierbij zijn, naast inhoudsanalyse of 'selectiegraad' en structuuranalyse, met name de verwerking van citaten en stilistische verschijnselen van belang. Deze laatste twee aspecten komen in een nieuwsstudieaanpak niet aan de orde, maar vormen in tekstwetenschappelijke analyses juist de hoofdmoot.

2. De hypothesen die Scholten op grond van mijn benadering formuleert, stroken slechts ten dele met de mijne. Wanneer Scholten stelt dat 'een krant verhoudingsgewijs meer aandacht besteedt aan het weergeven van relevante informatie van een politieke actor die door die krant relatief gunstig wordt beoordeeld', moet wel bedacht worden dat de onderzoeker zelf bepaalt welke informatie relevant is. In mijn experiment speelt de vraag in hoeverre informatie relevant is, geen rol: de aangeboden informatie kon direct worden vergeleken met de 'nieuwsberichten'.

Verder stelt Scholten dat 'een krant zorgvuldiger is in het weergeven van wat een relatief gunstige actor aan relevante informatie aanbiedt.' In mijn onderzoek ging het in dit geval echter niet om een verschil in zorgvuldigheid, maar om de vraag of positief en negatief gewaardeerde informanten positiever respectievelijk negatiever worden gepresenteerd. In beide gevallen is – in termen van Scholten – dus sprake van onzorgvuldigheid. Maar een onzorgvuldige weergave wordt niet per se beschouwd als 'in het nadeel van . . .' zoals Scholten doet. Een niet-adequate weergave telt in mijn tekstanalyse wel degelijk mee bij de vraag: Hoe komt iets in de krant? Scholten vraagt zich af, of zijn uitgangspunt 'onzorgvuldige weergave altijd in het nadeel van . . .' niet te algemeen is. Deze vraag zal in een tekstwetenschappelijke aanpak, waarin gedetailleerde citaat-analyses en stilistische aspecten zo'n belangrijke rol spelen, volmondig met 'ja' worden beantwoord.

3. Scholten stelt dat in zijn onderzoek iedere journalist de beschikking had over hetzelfde informatie-aanbod, namelijk 'wat in termen van informatie-eenheden gezegd is tijdens het Bestek'81-debat'. Het gaat hier om de 1435 informatie-eenheden die door de onderzoeker zijn afgeleid uit de Handelingen van de Tweede Kamer. Mij is echter onduidelijk, in hoeverre gegarandeerd kan worden dat de journalisten ook werkelijk alle Handelingen hebben geraadpleegd en of de daaruit afgeleide informatie-eenheden door hen als relevant werden beschouwd. Waarschijnlijk is het beter om te stellen dat in het onderzoek van Scholten elke journalist *in principe* de beschikking had over dezelfde informatie. In mijn experiment ging het echter niet om informatie die in principe ter beschikking stond, noch om een vooraf op relevantie geanalyseerd informatie-aanbod. Mijns inziens is in het experiment het informatie-aanbod nauwkeurig onder controle gehouden, omdat de journalisten vier protocollen van telefoongesprekken kregen voorgelegd op basis waarvan een bericht geschreven moest worden.

Wanneer in mijn onderzoek 'selectiviteit' geanalyseerd wordt en gesproken wordt over zinnen of deelzinnen, gaat het dan ook niet om informatie-aanbod in de zin van Scholten, maar om zinnen of deelzinnen uit de tekst die de jour-

nalisten kregen voorgelegd. Het voorbeeld dat Scholten geeft in paragraaf 3.1, gaat dus niet op voor mijn analyse. Uiteraard kan één zin uit de Handelingen verwerkt worden tot drie zinnen in een bericht. Maar uit mijn analysemodel blijkt dat dan ook één zin als verwerkt wordt geteld. Op een belangrijk punt verschil ik daarom van mening met Scholten, namelijk waar hij het heeft over de afwezigheid van een extern ijkingspunt. In mijn experiment is dit ijkingspunt gegeven door de protocollen van de vier telefoongesprekken. Voorts zijn de teksten geanalyseerd onafhankelijk van de visie van de journalist in kwestie. Wanneer Scholten bezwaar maakt tegen de definitieve samenhang tussen 'visie van de journalist' en 'neerslag in de tekst', dan zij nogmaals verwezen naar mijn conclusies die ik onder 'het punt van overeenkomst' voor een deel heb herhaald. Op het punt van definities kan ik het met Scholten eens zijn, maar niet waar het gaat om de opzet en uitvoering van het experiment.

De vertekeningcoëfficiënt

Scholten vecht met behulp van de vertekeningcoëfficiënt mijn conclusie aan dat een inhoudsanalyse via aantallen verwerkte items van de informanten nauwelijks inzicht biedt in kleuring. In mijn analyse ging het echter niet alleen om de vraag wélke items zijn verwerkt, maar vooral om de manier waarop. Een item kan immers via citaat-begeleidende woorden zodanig worden gepresenteerd, dat de eigenlijke inhoud van de mededeling wordt veranderd. Hier slechts één voorbeeld. In het protocol van het telefoongesprek zegt de voorzitter over de leraar: 'Haar inzet is prima'. Een journalist verwerkte dit item tot: 'over haar inzet valt niet te klagen, geeft Dr. Wemelding toe'. Op basis van een inhoudsanalyse kan gesteld worden dat het item wel is verwerkt, maar door het gebruik van het woord 'toegeven' komt de informatie wel in een ander daglicht te staan; dit nog afgezien van de verandering van 'prima' tot 'niet te klagen'. Met behulp van een vertekeningcoëfficiënt kan deze kleuring moeilijk worden vastgesteld. En een inhoudsanalyse naar aantallen verwerkte items levert hier ook weinig op. Vandaar mijn zuinige opmerking over inhoudsanalyse.

Interessanter is de vraag of met behulp van de vertekeningcoëfficiënt andere conclusies getrokken hadden moeten worden ten aanzien van de proportioneering (tabel 6 en 7 in het artikel van Scholten). Mijns inziens kan Scholten hier alleen zeggen dat mijn tweede conclusie onjuist is, want de derde conclusie, namelijk dat de neutrale tekst kleuring in de richting van de BOM-test vertoont, deelt hij wanneer hij stelt dat vertekening in de neutrale tekst tot stand komt 'door overbelichting van de partij leerling/leraar en onderbelichting van de partij rector/voorzitter'. Maar belangrijker lijkt mij de vraag, of hier de vertekeningcoëfficiënt kan worden toegepast. In mijn analyse werk ik met aantallen woorden; dat is toch geheel iets anders dan informatie-eenheden. Bovendien zijn mijn conclusies gebaseerd op citaattekst als onderdeel van het gehele nieuwsbericht. Daarom heb ik ook de verschillen in lengte van de gehele berichten meegewogen. Deze al dan niet discutabele handelwijze kan mijns inziens alleen beoordeeld worden wanneer de vertekeningcoëfficiënt wordt

berekend op basis van 'relevante informatie-eenheden'. Pas wanneer zo'n berekening heeft plaatsgevonden, kan deze interdisciplinaire discussie helderheid verschaffen over een onderzoek naar vertekende berichtgeving.